

GÜRCİSTAN'DA YAŞAYAN FARKLI TOPLULUKLAR ve ORTAK DİL TÜRKÇE

 Ünal KALAYCI

Komşumuz Gürcistan'da farklı topluluklar yaşamaktadır. Bunlardan ortak dilleri Türkçe olan topluluklardan bahsetmek istiyoruz.

A. Gürcistan'da Yaşayan Topluluklar

1. Acarlar

1926 yılında yapılan nüfus sayımında kendilerini Acar olarak tanımlayan bölge halkının kimliği tanınmamış, Gürcülerin etnoğrafik bir grubu olarak Gürcü nüfusuna dâhil edilmişlerdir.¹ Çoğunluğu Müslüman olan bölgenin Yukarı Acara köyleri *Bako, Sukana, Zabłana, Txilvana, Kalota, Rakta, Vernepe, Kuvatiya, Çeñçlixev, Gincavur, Çançxalo, Zamlet, Xixazır, Puşukavur, Xula, Mumsuyu* vb. Türkçe konuşmaktadır.

Bugün bile Türk ve Müslüman ismi almanın yasak olduğu Acaristan'da halkın resmî Gürcü adının yanında gayri resmî Türk ve Müslüman adı vardır. Mevlid'in Türkçe olarak okunduğu Acaristan'da kalıplaşmış Türkçe ifadeler hâlâ halkın içerisinde yaşamaktadır. "Allah xyirli etsin/ Gecaz xeyira qalsın/ Xeyira qarşı/ Ondan sora/ Bişe yox/ Çox sağ ol/Sağ ol/ Allah razi ola/olsun/ İşliyorsın/ Allah'a şükür/ Allah'i sevarsan/ Ellaran sağlux/Gel/ Otur/ Buyurun/ Afiyat ola/ Vesiyat adami öldürmez/ Xeyri bereket/ Bereket versin/ Xeyirli ola/ Dört kitap haqqı için/ Qısmeti veran Xuda'dur..."²

Yüzyıllarca Osmanlı yönetiminde yaşayan

1 Yunus Zeyrek, Acaristan ve Acarlar, Ankara 2001, s. 13.

2 Ünal Kalaycı; "Türkçe Peşinde Acaristan İzlenimleri", Türk Yolu Dergisi, S. 14 Kasım- Aralık 2006, s. 41-47.

Acarlar büyük oranda Türkçe konuşurken bu oran 1990'larda en düşük seviyeye düşmüştür. Bunun sebebini sorduğumuzda yöredeki saygın bir kişi şöyle açıkladı: "Bu bölgede Türkçe 1944'te bir düdükle bitti. Stalin bütün Türkleri, Türk yandaşlarını, Türklerle kız alıp verenleri, Türklerle iletişimi olanların hepsini Sibiryaya sürmeye başladı. Geride kalanlar kimliklerini istihbarattan saklamak zorundaydılar. Bu sebeple kendi aralarında bile Türkçe konuşmaya çekindiler ve zamanla Türkçe konuşma bu seviyeye düştü. Babamın kız kardeşi sınırlar kesilmeden evvel Türkiye'ye gelin gittiği için biz de sürülecek aileler arasındaydık. Babam bir taraftan sürgün için bütün hazırlıklarını yapmış beklerken bir taraftan da istihbarat elemanlarının bulunduğu ortamlarda 'Benim Mine diye bir bacım yoktur, o benim için ölüdür.' şeklinde konuşmalar yaptı. Babamın bu konuşmaları işe yaradı ve biz sürülmedik."³

"İşte o sürgünlerden önce buralarda halkın çoğu Türkçe biliyordu, konuşuyordu. Fakat o sürgünden sonra herkes korktu ki Türkçe konuşursak Türkiye taraftarı derler, sürülürüz, başımıza işler gelir. İnsanlar korkudan konuşmaya konuşmaya Türkçeyi unuttular."⁴

1990'dan sonra şartların Türkçe lehine geliştiğini söylemek mümkündür. Türklerle iletişim hâlindeki Acarlar Türkçeyi tekrar öğreniyorlar.

3 Yusuf (Yason) Galledze, 74, Hulo, 8 Ağustos 2006.

4 Ünal Kalaycı, Aynı yazı.

Acara'da yaşanan toprak kaymasından sonra Gürcü devleti Acaralıların Tsalka'daki boş ev ve araziye yerleşmelerine izin vermiş.⁵ Gürcistan bu yerleştirmeye hem Acaristan'daki Acarların özerklik gücünü kırdıkları gibi yoğunluğunu kırmak hem de Urumların Tsalka'dan Yunanistan, Rusya Federasyonu ve Güney Kıbrıs'a göç etmeleriyle rayonda çoğunluğu yakalayan ve özerklik taleplerine bu rayonu da dâhil eden Ermenilerin yoğunluğunu yok etmeyi hedeflemişti.

2. Ahıska Türkleri

Ahıska, Abastuban, Adigön, Aspinza, Ahılkelek, Azgur ve Hirtız gibi kasabaları ve 200 kadar köyü olan, Türkiye sınırına 15 km mesafede çok eski bir Türklük yurdunun merkezidir.⁶ Bölgede 1268 yılında Atabekler hükûmeti kurulmuştur. Anadolu'nun en uzun ömürlü beyliği olan bu hükûmet, 310 yıl yaşamıştır.⁷ 1578 yılında Osmanlı idaresine geçen bu bölgenin merkezi Ahıska ve yakın çevresi, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Çarlık Rusya'sına bırakılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında kırk bin civarında Ahıskalı genç SSCB saflarında savaşta iken SSCB lideri Gürcü asıllı Stalin ve İçişleri Bakanı Gürcü Beriya, Gürcistan topraklarından Ahıskalıları temizleme operasyonuna başladılar. 15 Kasım 1944 tarihinde bir gece yarısı basılan köy ve kasabaların ahalişi topyekûn Orta Asya ülkelerine sürgün edildiler. Bu sürgünün belli başlı sebebi de yoktu. Halka, "Emniyetiniz için geçici olarak güvenli bölgelere gideceksiniz, kısa süre sonra da döneceksiniz." denilerek yalan söylenmiştir.

Stalin zamanında sürülen bütün toplulukların geri dönüşlerine kapı aralayan SSCB, Ahıska Türklerinin dönüşünü her zaman engellemiştir. Bunun sebeplerinden biri SSCB yönetiminde Gürcü siyasetçilerin etkili olmasıdır. Gürcistan mahallî yönetimleri de Ahıskalıların vatana dönmemesi için hert türlü yolu denemişlerdir. Ahıskalıların vatana dönüş mücadelesi başarılı olamamıştır.

Bazı Gürcü yazarları ve siyasetçileri, Ahıska Türklerinin Türk değil Gürcü olduklarını iddia edecek kadar ölçüyü kaçırdılar. Vatana dönmek isteyenlere de kimlik değiştirerek Gürcülüğü kabul etmeleri istendi. Ahıskalıların, Gürcü kökenli Müslümanlar olduğu ve millî adlarının da Meshet

olduğu iddia edildi. Bu anlayış günümüzde de devam etmektedir. 1982'de bu yaftayı kabul edip Gürcistan'ın iki köyüne gelen Ahıskalılar, Meshet adıyla iskân edildiler. Toplam 50 hane civarındaki halk, bu kabulle Özurget'e bağlı Nasakiral köyü ile Samtiredi'ye bağlı Kopitnar köyünde yaşamaktadırlar.⁸

Gürcistan, Avrupa Konseyi sürecinde Ahıskalıların avatana dönüşünü düzenleyen kanun gereğince 2011 yılında dönüşleri kabul edecektir. Fakat Gürcistan'ın tehditkâr ve hileci tutumu halka güven vermediğinden, dönüş için müracaatlar tahminlerin altında kalmış, sadece 15.000 civarında müracaat olmuştur. Türklerle birlikte bu bölgeden sürgün edilen Türkçe, tekrar aynı yerlerde yeşerebilecek mi, bunu zaman gösterecek.

En son alınan bilgilere göre Ahıska'ya 42, Tiflis'e 33, Özurgeti'ye 36, Kutayıs'a 32 ve Batum-Kobulet'e 20 aile geri dönerek yerleşmiştir.⁹

Ahıskalılar, 1944 yılında sürülünceye kadar Tsalka ile içli dışlı yaşamışlar ve Tsalka'da konuşulan Türkçeye etki etmişler hatta Tsalka'da Türkçe çalıp çığırın halk şairlerinin yetişmesine vesile olmuşlardır.

3. Ermeniler

2002 yılı nüfus sayımına göre Gürcistan'da 248.929 Ermeni yaşamaktadır. Bu sayı, ülke nüfusunun %5,7'sine tekabül etmektedir. Ermeniler genellikle başkent Tiflis'te ve Cavaxet dedikleri Ahıska-Ahılkelek bölgesinde yaşamaktadırlar. Cavak adlı siyasî bir teşkilât kuran Ermeniler bölgenin özerkliği talep etmekte, nihaî olarak da Ermenistan'la birleşmeyi hayal etmektedirler. Bu bölgenin güneydoğu komşusu olan Tsalka rayonunda yaşayan ve Türkçe konuşan Urumlar, Yunanistan'a göç etmiştir. Bu göç sebebiyle rayon nüfusu, % 55 oranıyla Ermeniler lehine değişmiştir.¹⁰

4. Karapapaklar

Bir Türk topluluğu olan Karapapaklar, toplu hâlde ülkenin güneydoğu bölümünde, Azerbaycan ve Ermenistan Cumhuriyetleri sınırında, resmen Kvemo Kartli/Aşağı Kartli denilen tarihî Türk yurdu Borçalı'da yaşamaktadırlar. Borçalı'nın Marnaul

5 Ünal Kalaycı "Sürgündeki Son Türkler" Erdemli Dergisi, S 1, Mayıs 2007 Ankara s. 24-26.

6 Yunus Zeyrek, Ahıska Araştırmaları, Ankara 2006, s. 9.

7 Yunus Zeyrek, age, s. 13.

8 Ünal Kalaycı, Megrelya'da Ahıskalılar, Bizim Ahıska, S. 8, Sonbahar 2007, s. 37-38.

9 Yunus Zeyrek, Bir Günde Ahıska, Bizim Ahıska, S. 14, Bahar 2009 Ankara, s. 10.

10 Kamil Ağacan, Cavaheti Sorunu-Gürcistan Ermenilerinin Artan Özerklik Talepleri, 17 Ocak 2005. (<http://www.turksam.org/tr/a32.html>).

Parmaksız-Cinis köyünde yaşayan Acaralı bir aile.

(1947'ye kadar Borçalı), Bolnis (1943'e kadar Lüksemburg), Dumanis (1947'ye kadar Başgeçit) ve Gardaban (1947'ye kadar Karayazı) ilçelerinin nüfus çoğunluğunu Türkler teşkil etmektedir. Bu dört ilçeden başka yine aynı bölgede yer alan Tetriskaro (1943'e kadar Akbulak) ve **Tsalka** (1932'ye kadar **Parmaksız**) ilçelerinin bazı köyleri de Türk'tür.

Ayrıca Gürcistan'ın doğu kısmındaki Kaxet ilinde Sagareco (Karaçöp), Telav ve Lagodeh ilçelerinin bazı köylerinde, ülkenin orta kesimindeki Şida Kartli ve Msheta-Mtianet illerinde, başkent Tiflis'te, Rustavi ve Batum şehirlerinde de çok sayıda Türk yaşamaktadır.

Gürcistan'da 500.000 civarında Türk nüfusu yaşamakta ve ülke nüfusunun yaklaşık % 10'unu teşkil etmektedirler. Bu itibarla Türkler, Gürcülerden sonra ikinci sırada yer almaktadırlar.¹¹

5. Urumlar

1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sonunda imzalanan Edirne Antlaşması'ndaki bir madde, Osmanlı topraklarındaki Hristiyanların istedikleri takdirde Osmanlı topraklarından göç etmelerine izin veriyordu. Savaşın sonra, Rusların işgal ettiği Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Ermeni halkın büyük bir bölümü (100.000 civarında) Rusya'ya göç ettirdi. Bugünkü başkent Erivan başta olmak üzere İran ve Türkiye sınırlarına yerleştirilen Ermenilerle Rusya tarafından tampon bir Ermenistan oluşturulmuş oldu. Rusya'ya göç ettirilen bu reaya, daha sonra Osmanlı Devleti'ne yönelik savaşlarda önemli bir güç olarak kullanılacaktı.¹²

Edirne Antlaşması'ndaki o maddeye dayanarak Rusya'nın vaatlerine kanan Ermeniler kimsenin yaşamadığı Gürcistan'ın Tsalka denilen yaylasına da yerleştirildiler. İşin ilginç tarafı Ermenilerle birlikte giden ve Tsalka'da otuz civarında köyü oluşturan bir başka topluluk daha vardı. Bu topluluk Hristiyan Türkler, yani Urumlardı¹³

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız Gürcistan içinde, yazı dili Rusça, konuşma dili Türkçe olan Urumlar, cahil ve işsiz insanlar durumuna düşmüşlerdir. Çünkü Urumlar, SSCB zamanında okullarda Rusça öğreniyorlardı. Evlerinde ve kendi aralarında Türkçe konuşuyorlardı. Urumlar çareyi göçte buldular. Yunanistan, bölgede bulunan üç Grek köyünde yaşayanlar için daha önceden gönderdiği öğretmenler aracılığıyla Urumlara Yunanistan, aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşlığı vaat etti. Yunanistan, onları kendi ırkından yani Grek kabul ediyordu. Sonuçta Gürcistan'da yaşayan Urumların bir kısmı yaşadıkları sıkıntılardan kurtulmak için Yunanistan'a, bir kısmı da Rusya'ya göç etti.

1989 yılı sayımına göre Gürcistan genelinde 100.324 Urum yaşarken 2002 yılı sayımında bu rakam 15.166'ya inmiştir.¹⁴ Günümüzde bu rakamın daha da aşağılara indiği söylenmektedir. Hatta göç etmeyip kalanların bir kısmının eşinin Gürcü olduğu ve artık kendini Gürcü olarak tanımladığı bilinmektedir.

Gürcistan'ın Tsalka (Parmaksız) rayonunda yaşayan ve konuşma dili Türkçe olan Urumlar üzerine ülkemizden ilk derleme çalışması, Gazi Üniversitesi'nden bir heyet tarafından "Urumlar Projesi"¹⁵ çerçevesinde 2005 yılında yapılmıştır.

Parmaksız Urumları üzerine ikinci derleme çalışması, "Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı/Gürcistan" adlı yüksek lisans çalışması için kaynak toplama amacıyla yapılmıştır.¹⁶

Parmaksız Urumları üzerine ikinci derleme çalışması, "Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı/Gürcistan" adlı yüksek lisans çalışması için kaynak toplama amacıyla yapılmıştır.¹⁶

11 Fahri Valehoğlu (Hacılar), "Borçalı Türklerinin Menşei ve Etnik Sınırları" Bizim Ahıska, S 14, Bahar 2009 Ankara, s. 34.

12 Kemal Beydilli, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi, C. XIII, S 17, Ankara 1993, s. 365-434.

13 Ünal Kalaycı, "Gürcistan'ın Tsalka (Parmaksız) Rayonundaki Urumların Yaşamı", Karadeniz Araştırmaları, S 18, Yaz 2008, s. 94.

14 http://www.statistics.ge/Main/census/tables/tables_en.htm

15 Urumlar Üzerine Sosyo-Antropolojik Bir Araştırma. (Uluslararası Proje), Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, Proje Kodu: 29.2004.01, Ankara, 2005.

16 Ünal Kalaycı, "Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı/Gürcistan" EÜ Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2008.

B. Gürcistan'da Türkçe

1. Acarlarda Türkçe¹⁷

Tamaz Hozrevanize, (Tamaz Alioğlu, Danisparavul'dan göç etmiş.), 43, Cinis Köyü, 11.08.2006.

“Éksi familyası Ağagillardur bizim. Aho şeyda Papalo'da var ollar. Dinna dinna. Ottuz yéddi sénéda dédémi tutdilar. Dedem géziyérdi o Papalo'da. Onda dégirmani var dédémin. Ben éşitmişim bizim éksilardan da, dédémin onda dégirmani varımış. Sora ottuz yédiya tutdilar dédémi da sora gétdi. İstalin tutdi da géçip gétdi. Ondan qayri bişé bilmam. O tutiyérdi kim ki şey adam işliyérdi, şeyi varidi. Naya Turkiya'ya gédiyérdi, nayédiyérdi. He dé. İki oğli qaldi dedema bés qızı. Yétimlux qaldi. Çoğ mali varidi. Toprağı varidi. Danisparavul'da işliyérdi. Tutdilar. Géçip gétdi. Bés qızı bibim qaldi bés. İki qardaşı. Babaminan émim. Biri on bir yaşındaydi obürisi, babam, doxuz yaşında. Yétim qaldi bés qızı iki oğlan. Sora benim babam böyüdi. Biz yetişdux. Onun meraqından babama bir sozi nasıl idi bilursun? Bişé ki diyérdilar. San dé yilan adamın évladisın dé. Babama diyérdilar. Qomşilar orda. Onuçun ki her şey varidi babamın. Dédémin çoğ mali varidi. Toprağı varidi da. Tayanmiyérdilar şimdi o zaman işpiyonnar çoğ idi. İstalin'in adamları. Éla işlar. Sora babam da öldi da qaldux biz. Émim da öldi. Émimin oğli da öldi. Bacılarım da var. Uç qardaş dört bacım var. Bénim bir oğlanım var, iki kız. Bir yildur burda.

Talla o nasii var bilursun? Kimin ki yapıyı aldun. Bén parayı vérdim vérdilar. İşdamazdilar vérmay da zorinan aldım. Burada opravomda éla şeédiyéllar ki. Bir yékdar. Çayır yoxdur.

Tallay ékdım qartuşka. Lazut qalmiyér burda, lobiya var. Otinan mali saxliyacaxsın burda. İnek var. İki inegi var, iki duga, iki tana. İşdarım géna ki artém. Na yapém ama şey para yoxdur da. Éve bin bés yuz dollar vérdim. Tallaynan barabar. Pasportinan aldım. Bir qatdur. Altında bi da padval var. Yapı éy yapı dégil. Çamurdan yapmışdullar. Çamurdan. Usdundan da şey var. Toprax tokulmuş. Bizdaki Acara'daki yapılar var. Éy yapılar degil bunnar. Bu bizim millét da işdallar ki paray vérmay işdamiyénnar var. Qaniyérsin? E paray véracaxsın ki xéyir édasın. Xéyir édacaxsın. Hukumat alacax diyéllar. Yaldadiyéllar begun yox yarına.

¹⁷ Metinler yazılırken ağızların özelliklerini kısmen gösterebilmek için fazladan üç sese yer verilmiştir: “é” harfi, “kapalı e” sesini; “x” harfi, “gırtlak h” sini; “q” harfi, “kalın k” sesini karşılamaktadır.

Cami yoxdur burda. Évda otur qil. Nayki işdar oni ét. O kilisa da olsun. O cami da olsun. Ha Xırısdıyan'a da Allah xéyir vérsin. Muslüman'a da Allah xéyir vérsin. Nay diyérsin san aşındi. Éla millet var Xırısdıyan'da ki Muslüman'dan éy. Hér milatda var éyi da koti da. San olacaxsın adam ki adamlux étsin.”

2. Ermenilerin Türkçesi

Arut Jangoçyan, 77, Aşkale, 11.08.2006.

“Sabaxdan qalxirim. Meli qoyuni héyvannar hamısı qatirim süriya. Altıda yeddide. Aragımı içérim. Varıp gédérim işime. İşimi évvél gurtarıp gelip biraz dincelip sora géne mal qoyun gelir. Özge baxıp. Öz işimi qayırırım. Duririm yérimé.

Bési alérim. Ne bési. Hamısı ottuz lari. Ottuz üç lari düz deyem. Yalan palan olmasın. Ottuz üç lari. O da na ottuz lari. Orda birisi işiğın puli vér. Öbüri diyér qoruxcunun puli vér. Öbüri diyér felen işda puli vér. Élimde katax qalmır.

Sora ekiyérim. Kancarı ékrim. Bir yékdar torpağımız var. Bir yékdar on yéddi sotdu. Vérifler bize. Oni da özge dérex ki biz tolanmiyax. Biz téz öläx. Déynen niye. Gédérsin trakdöre. Trakdör buradadır. Puluni vér gédém. Ekérsin. Bu gederdir. Sora biçérsin bu gederdir. Éve getérsin bu gaderdir. Sora sayérsin ki élinde bişé galmér. Biz özümüz ne ki çabalérix oni galér. Ahan tolanmax. Ne tolanmax. Tolanmax yoxdur burda. Évélden yaxşıydi. Hindi yox. Sabaxdan qalxax olérdi. Bax bugünde. Burda tolanma yoxdur. Bize bir düşér ki çékax öbür dünyeye. Cevan cuvannın hamsı gédıfdi. Uruséte... nebilém. Her bir yére gédıfdir. Bir qocalar galmışix. Kim ki bişé élınden gelmér onnar galmışix.

Burda alti yüz ocağidi. Hindi galıf dört yüz ocax. Nüfus evelden iki min iki yüz idi. Hindi bilmem bin nefes var. Nefer. Düzüni nefer. Ola ki min nefer var. Yaşlıler çoxdur. Cavan cuvan hamsı gédıfdi. Uruseta hamsı bir yéra.

Men yirmi bir yıl köy hırma işledim. Qoyun herması. Bizim salqozun varidi. Üç min dört min kem qoyuni. Men fermaydim. Ondan kavakda çox işledim. Qoyun çobani. Her bir yérde olmışım. Her bir yérde Qaxet'de neblém Marnevul'da. Her bir yérda gétmişim. Ha. Artıx bes ayaki düşdüm çıxdım. Dédilar ki béla oldi bıraxdım. Dédim daha bene yaramiyér. Hindi de béle işde évin işine bahérim. Ne ki élimden gelér.

Meyrem ana da bizim edetimizdir. Ki her yıl o günde. O gün ogustun yigirmi sekizinde éla olur ki bizim cemeyet éle o günde na işe gédér na bişé édér. Yéyip içér. Ziyerete qurbannar késerlér. Bu kentde olaki o gün üç yüz guzi kesilér qurbannıx. Adina qurbannıx diyér o yıl ki toğar. Başa düşersin ne diyérim. Derler o guzi Meyrem Ana'nın qurbanidir. Cemeyet o günde oni késéller, yiyér içéller. Öbür gün de mezellere gédilir hep. Herkes özünün ölüsüne gédér. Mum yaxér. Başa düşdün de ne danışérim. He. Yiyéller içiyéller. Sora geliller. Daha öbürsü günü öz işlerine gédérler. Yaxşı. O işi bizim aramızda évelden de varidi. Hindi daha çox. Erzrüm'den Qars'dan gelmiş bizim ata dedelerimiz. O vaxddan bu iş olur hindiye qeder.

Bir bir de qızıl yumurta da éledir. Qurban éderler, kimisi mum yaxér. Géderler ziyerete. Öbürsü günü ki öli gündür. Hamısı hamısı cemeyet cemeyet. Kimin ki teze ölidir o oggün gédér. Kişi eksidir öbürsü gün géder. Olmiyér ki adam gétmiye. Bizim bu edet vardır. Sora qışın hep yığılır burya iş qurtarır. Kimin ki quvveti vardır nişanni, toyı var qızı var. Toy éderler. Yiyip içiyérlér. Kimin ki yoxdur ne qarsın o da. Bi halinen yola gédér. Évelden çox yaxşıydı. İndi birez çetinnenif. Çünki iş yoxdur. Pul yoxdur. Héç bişé yoxdur. İşix yoxdur, ahan. Bir aydır işix yoxdur. Na yaşamax. İndi yaşamax yoxdur. Çox pis yaşérsin. Pis. Bu demem ki pis. Kimin ki quvveti var na bilém efendim. Malın var şeyin var. Kim ki başarır tolanir. Kim ki başarmır na qarsın? Turiyér yérinde. Kime gédip de şikiyet edecen. Tako yox kimse yox. Bişé de yox.

Bu köy bülürsün nadur. Ordan ki gelif. Bizim dedelerimiz dedesi gelif burda. Beşikde gelifler o dedelerimizin dedesi. Ondan sora da işda biz toğmişix. Men yetmiş yeddi yaşındayım. Onardan éşitmişim ki béle oluf. Biz ordan gelmişix. Qars'dan Erzrüm'den. He. Burda bişé yoğmiş. Dümdüz yér oluf. Méşa olufidi. Ondan sora. Gelif burada qoyurmuşlar. Sora artıx meşayı terteyle. Tezeden géne méşe qayırdıx. O évelden. Éle de tolanifler.

Hindiye geder. Hindi de biz. Onardan törememiz ne ki varıx tolanirix işde.

3. Urumların Türkçesi

İsmayil Delibalto, 64, Tsalka Merkez (Parmaksız), 2005.

“Hardadır bizim Gıréklığımız dé görém. Sırada hökümetler ki geldi tümümüz Grék yazıldıx. Biz Gırégıx éle söylediler. Menim atamın atası yüz, yüz beş yaşda öldi. Qoca kişiydi. Onun özi diyérdi ki “Bala biz Turq balasiyix.” Bu Érmeni'ynen Turq'un davası ki qalxdı buranın Musülman'ını Érmeni vurıyérdi, qoymıyérdi. Burda üç, dörd adam qaçdı Turq'a. Turq ki geldi benim atamın atası Tikmetaş diyérıx orda qoyun otariyérdi. Orya geldiler gelenden bayınının böyüğü dédi ki “baba baba” yéngi bir, bir buyuxli kişiydi béle. Buni öpdı dédi “Sen qoyuni bu yana çek.” Ordan başladılar Érmeni'ynen dava étmeye. Onda da atamın atası dédi ki “Bizim Baltalar Turqda o esgerin içinde biri varidi Baltaoğulları.” Buni öleneçen atamın atası ağnadiyérdi. İndi sen dé ki yalandır. Neyi ki duydum oni diyérim ay qardaş! Bizim xalqa bax sufatına, size bax. Biz toçna bénziyérıx. Biz bir xalqıx, bir xalqıx. Ben Turq balasiyam. İşdiyér Allah gelsin.

Oğlanarım geldiler Rasya'dan. Övde de biz içki de içiyérıx. Oğlanar dédi ki “Baba gidax qoyunun yanına ordan bir yaxşı süd emen quzi getirax.” Yaxşı ki övden biz içmedix. Piyan çıxmadıx. Sarxoş olmadıx da gétđıx. Gidende orya bir maşın geldi ki “Pendir satarsan?” Men béle baxdım. Dédim öz özüme, bular diyen şalıkdir. Oğlanarımın biri, qoca dédiğim çox möhgem adamdır o. Üç dörd oğlani béle vursa çox canını alar. He uşaxlar cannidir benim. Burdan da çılpax uşaxlar. Çiçek topliyéllar. Bir maşın geldi. Gelende “Pendir var?” Béle ki baxdım. Dédim “He.” Bu yanki qapiden yéndi. Yanında bés aftamat. Bés uşağ ikisi de maşının içinde. Olarda da fistalét. Téz meni tutdular. Burdan burdan tutdular. Uşağlara

Parmaksız-Aşkale köyünde yaşayan Ermeniler.

men Turqça bu bizim dilinen dédim ki: “Héç terpenmeyin, demeyin ki İsmayil’in oğliyix.” Bene sordular “Olar kimindiller?” Dédim “Çobannarın balasidir. Menüm balam degül.” Dedim “Atalarını görmeye geldiler.” Qorxdum ki oları da aparıllar. Tézden meni basdılar. Birsin içine. Zornan çekdi basdılar. He “Adın nedir?” Ben dédim “İsmayil’dir.” Téz dişlerime baxdılar. “İsmayil’in dişleri gızıl olacax. Sen İsmayil’san?” Dédim “Men İsmayil’am.” Apardılar. Doqquz milon pul aldılar. Doqquz gün qaldım padvalda. Éle yére soxdular. Ne günüz qanmiyérdim ne géce qanmiyérdim. Apardı géttiler. Hamsı Suvan’dı. O ki maşınnar yola tüştiler şu şekil kimi, hepsinin élinde bir aftamat. Oğlannar uje bişé qayıdamadılar. Téz meni dutdu çekdi içeri. Apardı. Aparanda téz gözlerime rezim taxdılar rezim. Éllerime demüleri taxdılar. Apardılar géca sıfdeki géca meni éle bir yére qoydular ki tekneye bağladılar. Béle dönemiyérem. Béle dönemiyérem. Élimi açmadı. Élimi açaydı. Onun biri tüşti diyen oldı. Hemamataya axtemetyalar özünü ossaat vurur qaçardım men. Meni möhgem bağladılar. Éle bül ki sebağa qader az qaldım ki ölem. Éle bağladılar

burdan, burdan. Qoymurdular ki dönem. Ha sabaxdan başladılar ki néce yıl o gızıl vérecaxsen. Dédim men gızıl görmedim. Gızıl hardan size verecağam. Téz béle diyende biri aftamatınan benim burdan vurdı. Vurdi burdan ki téz gızıl. Dédim gızılım yox. İsdıyészis öldürün. Tézden kagız qoydular. Başıma atdılar béle téz yaz. Yazdım ki doqquz milon pul bulana düzeld. Bularda xaltdan, zaddan döşürdüler, yıgdılar puli vérdiler de meni

biraxdılar. Yaramaz xalxdılar çox, çox. Gürcüsdan, Gürcüsdan büliyén ne tevürdür? Özleri yaxşı yiye, özleri géyine. Éle bişé olmaz. Hamsı da xalxdır. Sen de yé, o da yé, men de ziyém.”¹⁸

4. Karapapak Türkçesi

Tsalka’daki topluluklar içinde okullarda Türkçe eğitim alan tek topluluk, Karapapaklardır. Tsalka’da Karapapaklara ait (Tecis Natamam Orta Mektebi-1912, Ercivan-Sarvan Natamam Orta Mektebi-1920, Gödekler İbtidai Mektebi- 1924) üç mektep bulunmaktadır.¹⁹

Mustafa Yef, 40, Tsalka (Parmaksız) Merkez, 28.11.2010. (Derleyen Hamza Koluksa)

“Menim adım Mustafa familiya Yef. 1970’inci ilde Salga’da anadan oldum. Dört erkek, üç bacıyix. 1977’nci ilde mektebe gétdim. Yédinci klaşa qéder gédebildim, sonra dünya dağıldı. Sonra da baş çoşdux çobanniğa. Évleninceye qéder anamla atamla birlikde yaşadıx. Men 1996’ncı ilde évlendim. İki uşağım olub bir qız bir oğlan. Yayıları mala qoyuna gédirix, pul topluyurux, qışları iş yoxdu işlemirix, yayda toplayabildigimiz pulları yéyirix. Héyatımız çétindi. Bura geldi, doldu her millet. Ona göre de héyatımız gétдикce daha da zorlaşır. Urum milleti çekildi gétđi. Kentler (köyler) boşaldı. Buralara Batum’dan Suxumi’den qaçgınlar geldi. Tatar milleti (Müslümanlara Tatar diyorlar), Şıvan milleti kimi. Ona göre de dolanmaq bile zorlaşıb, iş bulmaq da daha da çétinleşib. Çobanniğdan başqa iş bulammirix. Çobanniğa gétmesek pul tapammirix. Ona göre de millet gét géde ağırlaşır. Men iki uşağıma baxmaqda eziyet çekirem, çox düşgün görürem. Onların éhtiyacını qarşılamağa güç yétiremirem. Oturacaq évim de yoxdu. Qışları çox çétindir. Odun qiymetde çox bahalanır. Odun almax bile zordu. Menim uşaxlığında çox düşgün gördü. Bacılarım, qardaşlarım da çox düşgün gördü. Anamız da on beş il évvel xéstelenib öldü. Anam ölenden sonra daha da pis gün gördüx. Atamın da işi yox idi. O 58 yaşındadı, çox éziyet çekdiginden o da xéstelendi, 70-80 yaşında kimi görünür. Emimin anlatdığına göre biz Salga’ya qaçqın gélib çıxdıx. Türkiye’den Qars tereflerinden mi, hardan geldix bilmirim. Şunu qaydedem ki Türkiye’den gelmişix.”

18 Ünal Kalaycı, Tsalka (Parmaksız) Urumlari Ağzı/Gürcistan, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2008. s. 146.

19 Osman Mert, “Gürcistan (Borçalı) Karapapaklarının Terekemelerinin Eğitim Tarihine Dair” A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 24, Erzurum 2004, s. 246.